

Research Article

Critique of the Researches of Abdolmajid Akjoo and Hossein Aydin in Explaining the Miracle of the Quran

Fateme Yazdanmadad¹, Amir Joudavi^{2*}, Mohammad Ali Heydri Mazrae Akhund³,
Mohammad Hossein Baroomand³

Abstract

The purpose of this article is to review the works of Istanbul Turkish authors; That is, Abdolmajid Akjoo and Hussein Aydin are in the field of explaining the miracle of the Holy Quran. It is necessary, then presented, relying on its dual axes and its four stages, to critique the works of Istanbul Turkish authors; That is, Abdolmajid Akjoo and Hussein Aydin have been trained in explaining the miracle of the Holy Quran. A comparison of the work of the mentioned authors shows how they function in the two mentioned axes; That is, 1- Examining the general form 2- Examining the stages independently of the general form has a completely opposite situation. It performs better. Some stages, such as the second and third stages or the third and fourth stages, are intertwined and we do not distinguish between them, which shows their negligence and lack of complete separation of these stages. It should be noted that the additions in the expression of the authors are either integral in one of the mentioned stages or are sub-issues and do not play a major role in the explanation.

Keywords: Miracle of Quran, Istanbul Turkish writings, Explanation parameters, Challenge, Abdolmajid Akjoo

How to Cite:

Yazdanmadad F, Joudavi A, Heydri Mazrae Akhund MA, Baroomand MH., Critique of the Researches of Abdolmajid Akjoo and Hossein Aydin in Explaining the Miracle of the Quran, Journal of Quranic Studies Quarterly, 2023;14(53):113-128.

1. PhD student in the field of comparative interpretation, Theology Faculty of Yazd University, Yazd, Iran

2. Associate Professor, Department of Quranic and Hadith Sciences, Yazd University, Yazd, Iran

3. Assistant Professor, Department of Qur'anic and Hadith Sciences, Yazd University, Yazd, Iran

نقد و بررسی پژوهش‌های عبدالمجید اکجو و حسین آیدین در تبیین اعجاز قرآن

فاطمه یزدان مددا^۱، امیر جودوی^{۲*}، محمدعلی حیدری مزرعه‌آخوند^۳، محمدحسین برومند^۴

چکیده

هدف این مقاله نقد و بررسی آثار نویسندگان ترک استانبولی؛ یعنی عبدالمجید اکجو و حسین آیدین در زمینه تبیین اعجاز قرآن کریم است، برای تحقق این هدف ابتدا الگوی پسینی - منطقی که ما اصطلاحاً به آن "فرضیه وحدت متدیک" می‌گوییم و برای شناسایی تطبیقی آراء و روش‌های مولفان در تبیین اعجاز قرآن ضروری است، عرضه شده است سپس با تکیه بر محورهای دوگانه و مراحل چهارگانه آن، به نقد و بررسی آثار نویسندگان ترک استانبولی؛ یعنی عبدالمجید اکجو و حسین آیدین در زمینه تبیین اعجاز قرآن کریم پرداخته شده است، مقایسه کار مولفان مذکور نشان می‌دهد نحوه عملکرد آنان در دو محور یاد شده؛ یعنی ۱- بررسی شکل کلی ۲- بررسی مراحل بطور مستقل از صورت کلی، وضعیت کلی کاملاً معکوس دارد، یعنی اگر چه پژوهش اکجو در شکل کلی تبیین اعجاز، بر کار حسین آیدین پیشی داشته، ولی حسین آیدین در جزئیات مطالب ارائه شده در هر مرحله عملکرد بهتری دارد.

واژگان کلیدی: اعجاز قرآن، تالیفات ترکی استانبولی، پارامترهای تبیین، تحدی، عبدالمجید اکجو

۱. دانشجوی دکتری رشته تفسیر تطبیقی، دانشکده الهیات دانشگاه یزد، یزد، ایران

۲. دانشیار گروه علوم قرآن و حدیث دانشگاه یزد، یزد، ایران

۳. استادیار گروه علوم قرآن و حدیث دانشگاه یزد، یزد، ایران

مقدمه و بیان مسئله

از مهم‌ترین مباحث در حوزه علوم قرآنی، اثبات اعجاز قرآن و تبیین آن است. بی‌شک این مسئله از ضروریات دینی است. از این رو شاهد ظهور آثار مختلفی از قرون گذشته تا به امروز درباره اعجاز قرآن هستیم. با بررسی این آثار مشاهده می‌شود این نویسندگان سعی در تبیین اعجاز قرآن و نشان دادن حقانیت قرآن از این طریق داشته‌اند. طبق نتایج رسیده از بررسی کتب مربوطه، ملاحظه می‌شود این آثار دارای نارسایی‌هایی در نحوه عملکرد کلی و نیز در جزئیات و مطالب ارائه شده هستند به عنوان نمونه می‌توان به کتب «النکت فی اعجاز القرآن» نوشته ابوالحسن علی بن عیسی الرمانی و «بیان اعجاز القرآن» نوشته ابوسلیمان حمد بن ابراهیم الخطابی در قرن چهارم، «الاعجاز قرآن» نوشته ابوبکر محمد بن الطیب الباقلانی در قرن پنجم، «الاتقان فی علوم قرآن» نوشته جلال الدین سیوطی در قرن نهم، اشاره کرد. در کتب فوق به مباحث مختلف اعجاز چون: وجوه اعجاز، اثبات تحقق اعجاز قرآن و تعریف اصطلاحی معجزه پرداخته است، اما هیچ اشاره‌ای به ضرورت معجزه و دلالت آن بر حقانیت نمی‌کند. بعلاوه مباحث کتب فوق فاقد ترتیب منطقی بوده و در جزئیات از نقض برخوردار است.

از جمله کتب نگاشته شده در این زمینه، آثار مربوط به زبان ترکی استانبولی می‌باشد. با بررسی این آثار ملاحظه می‌شود عملکرد آنان نیز با فراز و فرودهای متعددی همراه است و نه تنها در شیوه عملکرد، بلکه در ارائه شواهد و نمونه‌ها نیز نارسائی‌هایی دیده می‌شود. از آنجا که هیچ نوشته‌ای به بررسی این آثار نپرداخته است، پژوهش در این زمینه، ضرورت پیدا می‌کند. در این میان تکیه ما بر بررسی عملکرد/کجو و آیدین است، بر این اساس، سوال اصلی پژوهش، بیان چستی نقاط قوت و ضعف آثار مربوط به اعجاز قرآن این نویسندگان؛ یعنی/کجو و آیدین است. مولفان ترک به چه میزانی به مراحل تبیین اعجاز قرآن توجه کرده‌اند؟ در آثار مورد نظر، تفکیک مراحل تبیین اعجاز قرآن چگونه انجام شده است؟

پیشینه بحث

آثار مختلفی از قرون گذشته تا به امروز درباره اعجاز قرآن نگاشته شده است. در این زمینه می‌توان به تفاسیر و کتب مستقل اشاره کرد. علاوه بر این آثار، مقالات و پژوهش‌های متعددی به بررسی نظرات مختلف در زمینه مورد نظر پرداخته‌اند از جمله می‌توان به مقالاتی چون: «بررسی و تحلیل ویژگی‌های اعجاز در پرتوی اندیشه‌های قرآنی علامه جوادی آملی» نوشته حسین مقدس و جواد کارخانه، «بازاندیشی در حقیقت قرآن» نوشته علیرضا جعفرزاده کوچکی و... اشاره کرد. از رساله‌های موجود در این زمینه می‌توان به «درسنامه نقد و تحقیق در اعجاز قرآن و وجوه آن» نوشته مرتضی نوربخش کلانی به راهنمایی دکتر سید عبدالله اصفهانی در مقطع کارشناسی ارشد از دانشکده علوم قرآنی آمل (۱۳۹۹) اشاره داشت. این نوشته به بررسی و نقد وجوه اعجاز قرآن و دسته بندی نظرات مختلف نویسندگان و آسیب شناسی این وجوه از گذشته تا به امروز می‌پردازد اما هیچ توجهی به سایر مراحل مختلف اعجاز و نیز تفکیک این مراحل نمی‌کند.

رساله بعدی «بررسی نظریات مفسران و متکلمین در اعجاز قرآن» نوشته مجید جعفر آباد با راهنمایی دکتر محمد باقر حجتی از دانشکده الهیات دانشگاه امام صادق (ع)، در مقطع کارشناسی است (۱۳۷۲). در این رساله بدون نقد و بررسی مطالب نویسندگان، نظرات آنها در مورد برخی از مراحل تبیین اعجاز چون: تعریف و شروط اعجاز آورده و در پایان به تکمیل مطالب آنها اقدام کرده است اما مطالب به صورت روشمند ارائه نشده و به تفکیک مراحل اعجاز نپرداخته است.

از رساله‌های دیگر «بررسی تطبیقی اعجاز قرآن از دیدگاه آلوسی و آیت الله معرفت» نوشته بری محمد مارامایی با راهنمایی دکتر سید علی اکبر ربیع نتاج از دانشگاه الهیات مازندران (۱۳۹۶)، «بررسی تطبیقی اعجاز قرآن از دیدگاه علامه طباطبایی و آیت الله معرفت» نوشته مریم فخاری با راهنما دکتر کاظم قاضی زاده از دانشکده اصول الدین قم (۱۳۹۰) است. این نوشته‌ها نیز همچون آثار قبل به بررسی اعجاز به صورت متدیک نپرداخته و به مراحل مختلف اعجاز و تفکیک کامل آن اقدام ننموده‌اند اثر دیگر ملحق است به محمد حسین برومند در کتاب «نقد و بررسی روش‌های تبیین حقانیت قرآن» است. این نوشته به همه مراحل اعجاز و تفکیک آنها توجه نموده و مطالب به صورت متدیک دنبال شده است.

پژوهش حاضر سعی دارد با بررسی و نقد موردی پژوهش‌های ترکی استانبولی به صورت متدیک و با توجه به مراحل مختلف اعجاز، به نحوه عملکرد نویسندگان ترک در زمینه اعجاز قرآن بپردازد. امری که در هیچ یک از پژوهش‌های انجام شده موجود نیست.

از آنجا که نقد و بررسی این آثار مستلزم یک الگوی ایدآل پسینی و برگرفته از همان آثار موجود است لذا ابتدا به توضیح فرضیه وحدت متدیک که اکنون نظریه شده - به طور مختصر - پرداخته و خوانندگان را برای بررسی تفصیلی به اصل کتاب احاله می‌کنیم.

طرح نظریه وحدت متدیک

دکتر برومند در کتاب «نقد و بررسی روش‌های تبیین حقانیت قرآن»، سعی کرده است، مسئله تبیین اعجاز قرآن را به صورت روشمند دنبال کند و به ارائه الگویی منطقی در این زمینه اقدام ورزد. از امتیازات این اثر، تفکیک مراحل مختلف اعجاز و بیان شفاف این مراحل و ارتباطشان با یکدیگر است. ویژگی دیگر، جامع و مانع بودن آن است؛ بدین منظور که اولاً: همه پارامترهایی که در تبیین اعجاز نقش دارند، بیان شده و از سوی دیگر مباحثی که تاثیر مهمی نداشته و یا قابل ادغام در پارامترهای اصلی می‌باشند، اجتناب شده است.

مراحل تبیین اعجاز قرآن از دید نویسنده به شرح ذیل است:

۱. تعریف اصطلاحی اعجاز: اولین مرحله در بحث اعجاز، تعریف آن است. اعجاز به عملی اطلاق می‌شود که توسط مدعی رسالت برای اثبات صدق رسالتش انجام شود و همراه با تحدی بوده و دیگران از آوردن همانند آن عاجز هستند. بنابراین شرایط اصلی معجزه عبارتند از: الف- تحدی در مقام ادعای رسالت برای اثبات صداقت ب- غلبه آشکار بر شبهه معجزات.

۲. چگونگی دلالت اعجاز بر حقانیت: باید دانست دلیل تعیین شرایط ویژه برای اعجاز و نهایتاً تعریف اصطلاحی آن از این روست که ظهور اعجاز طبق تعریف، دال بر حقانیت دارد. مبانی اهل فن در تعیین شرایط این است که سایر امور خارق العاده را از دور خارج کند تا به محض تحقق اعجاز، صحت انتساب عمل به خداوند اثبات شود.

۳. استدلال بر تحقق اعجاز قرآن و بررسی وقوع آن از گذشته تا امروز: پس از طی مراحل فوق لازم است؛ ثابت شود همان تعریف اصطلاحی اعجاز در مورد قرآن نیز کاملاً منطبق و صادق بوده و این امر از گذشته تا اکنون نیز محقق است. بنابراین پارامترهای اصلی در این مرحله عبارت است از: ۱- تحدی ۲- عجز و ناتوانی دیگران در برابر معجزه.

۴. ریشه‌یابی اعجاز قرآن و وجوه آن: این مرحله به بررسی خصوصیت و وجوه اعجاز قرآن کریم پرداخته و به دنبال کشف علت عاجز ماندن دیگران در برابر معجزه می‌باشد (برومند، ۱۳۸۴: ۵۱-۱۰۰).

با توجه به آنچه گذشت، می‌توان به مراحل اساسی چهارگانه زیر برای اثبات معجزه بودن قرآن توجه کرد:

۱. تعریف اصطلاحی اعجاز بگونه‌ای که تحقق آن در خارج دال بر حقانیت باشد. ۲. اثبات دلالت تحقق شرایط اعجاز بر حقانیت انجام دهنده. ۳. بیان تحقق اعجاز قرآن از عصر پیدایش آن تاکنون بنابر تعریف. ۴. ریشه‌یابی اعجاز قرآن و بیان ابعاد گوناگون آن (همان: ۲).

اینک با دستیابی به الگوی ایدآل پسینی - منطقی در این زمینه می‌توانیم به نقد و بررسی آثار نویسندگان ترک استانبولی منتحب؛ یعنی عبدالمجید اکجو و حسین آیدین پردازیم. نحوه ارزیابی آثار بدین صورت است که پس از معرفی اجمالی، به بررسی شکل کلی عملکرد مولفان و مقایسه آنان با یکدیگر (محور اول) پرداخته، سپس یکایک مراحل و اجزاء به صورت مستقل از صورت کلی (محور دوم) در نظر گرفته می‌شود. در بررسی هر مرحله، ترتیب منطقی پارامترهای اساسی آن مورد دقت قرار گرفته و ارزش و صحت مطالب آن شناسایی می‌گردد.

بررسی و نقد مهم‌ترین آثار مولفان ترک با توجه به الگوی ترسیم شده

ابتدا به معرفی اجمالی پژوهش‌های نویسندگان ترک در زمینه اعجاز پرداخته و سپس به ارزیابی آنها با توجه به الگوی فوق پرداخته می‌شود:

نگاه اجمالی به کار مولفان و بررسی شکل کلی و مراحل عملکرد آنان (محور اول):

در این قسمت شناسایی شکل کلی عملکرد مولفان مورد توجه بوده و صحت و سقم مطالب در مراحل مختلف، ملاک نیست بنابراین ممکن هست عملکرد مولفی در شکل کلی بهتر باشد اما در مطالب ارائه شده از ضعف برخوردار باشد.

عبدالمجید آکجو

آکجو استادیار دانشکده الهیات، دانشگاه آتاتورک است. وی در زمینه قرآن دارای آثار زیادی هست. مقاله مورد بررسی از این نویسنده به نام «KVR'AN'IN LAFIZ-MANA VE KIRAAT YÖNÜNDE» {اعجاز قرآن از جهت لفظ، معنا و قرائت} به بررسی موضوع اعجاز پرداخته که اینک مورد بررسی قرار می‌گیرد.

آکجو در مقدمه مقاله خویش بدون توجه به تعریف معجزه، ابتدا وارد بحث وجوه اعجاز قرآن شده (۷۵ الی ۷۴، ۲۰۰۱، OKCU). سپس از سه عنوان کلی؛ ۱- اعجاز از جهت لفظی، ۲- اعجاز معنوی، ۳- اعجاز و قرائت یاد کرده، ذیل عنوان اول، بدون اینکه بیان کند چرا معجزه بر حقانیت دلالت دارد، به تعریف معجزه می‌پردازد. بعد به سراغ مرحله کیفیت تحقق اعجاز قرآن می‌رود. آکجو ذیل عنوان دامنه و گنجایش اعجاز، دوباره به اثبات عدم هموردی قرآن در طول همه عصرها اشاره می‌کند. وی در عنوان بعدی بنام اعجاز ابدی، به محدود نبودن اعجاز قرآن اشاره کرده و آن را تا روز قیامت پایدار می‌داند (همان: ۷۸ الی ۷۷). در ادامه ذیل عنوان جهات اعجاز قرآن، به مرحله چهارم اعجاز می‌پردازد. (همان: ۸۱ الی ۷۸). آکجو ذیل عنوان کلی دوم، به اعجاز معنوی قرآن پرداخته و از واکنش‌های مردم در قبال قرآن، سخن می‌گوید (همان: ۸۴ الی ۸۲). نهایتاً با عنوان اعجاز و قرائت، به توضیح در زمینه این موضوع می‌پردازد (همان: ۸۹ الی ۸۵).

نویسنده در طرح مباحث در زمینه اعجاز، ترتیب منطقی مراحل را کاملاً رعایت نکرده است؛ چرا که بدون اینکه به تعریف اعجاز بپردازد، به سراغ مرحله چهارم تبیین؛ یعنی وجوه قرآن می‌رود، هر چند آکجو در ادامه، به ترتیب منطقی مراحل توجه می‌کند، اما از تکرار مراحل در امان نمانده است. دومین مرحله تبیین؛ یعنی دلالت بر حقانیت، در این پژوهش مطلقاً مورد توجه قرار نگرفته است. اگر مولف در همان ابتدا کار خویش از وجوه اعجاز قرآن سخن نمی‌گفت و به تعریف معجزه می‌پرداخت و همچنین از تکرار برخی از مراحل مصون می‌ماند، کار وی به صورت منطقی و ایدال تبیین اعجاز نزدیکتر بود.

حسین آیدین

حسین آیدین دانشیار دانشکده الهیات دانشگاه Eskişehir Osmangazi است وی دارای آثار زیادی در زمینه قرآن هست. مقاله مورد بررسی از این نویسنده به نام «MEYDAN OKUMALARI» {اعجاز قرآن از نظر تحدی و چالش‌های آن} در زمینه اعجاز هست که اینک مورد بررسی قرار می‌گیرد.

آیدین در مقدمه پژوهش قبل از پرداختن به تعریف معجزه و اینکه چرا معجزه بر حقانیت دلالت دارد، وارد بحث وجوه اعجاز قرآن می‌شود (۴۶: ۲۰۱۰، AYDIN). بعد به صورت گذرا به سراغ کیفیت تحقق اعجاز قرآن رفته بر جاودانگی اعجاز قرآن نیز اشاره می‌کند (همان). آیدین در ادامه به سراغ تعریف معجزه رفته، ضمن آن دوباره به تحقق اعجاز قرآن می‌پردازد (همان: ۴۷-۴۶). سپس بار دیگر به مرحله چهارم؛ یعنی وجوه برمی‌گردد (همان: ۴۷). در ادامه ذیل عنوان کلی "معجزه قرآن" ابتدا به صورت مفصل به

تحقق اعجاز قرآن پرداخته (همان: ۵۲-۵۱) بعد وارد مرحله ریشه‌یابی به صورت مفصل‌تر می‌شود (همان: ۵۳-۵۷).

چنانکه می‌بینیم ترتیب مراحل مختلف تبیین اعجاز در مقدمه این پژوهش، مسیری کاملاً معکوس را طی می‌کند. به عبارتی این مراحل، در آن از آخر به اولین مرحله سیر کرده است، چرا که وی قبل از آنکه به تعریف اعجاز بپردازد، مستقیماً و در همان ابتدا به سراغ یکی از مصادیق اعجاز؛ یعنی قرآن رفته و بدتر اینکه قبل از اثبات کردن تحقق اعجاز قرآن در طول اعصار، به ذکر وجوه آن پرداخته است. از دیگر معایب کار وی، تکرار و جابه‌جایی است هرچند که در ادامه تا حدی مطالب خویش را سامان می‌دهد. باید دانست وی نیز همچون اکجو از مرحله دوم تبیین؛ یعنی دلالت بر حقانیت غافل بوده است.

مقایسه عملکرد شکل کلی مولفان مذکور

با نگاه به نمونه‌های مذکور می‌توان گفت اولاً: آنان از بین مراحل چهارگانه اعجاز، فقط به سه مرحله توجه داشته و از بیان مرحله دوم؛ یعنی دلالت، غفلت کرده‌اند. دوماً: بر مراحل چهارگانه تبیین، هیچ کدام مرحله جدیدی اضافه نکرده و اضافات موجود یا قابل ادغام در یکی از مراحل مذکور است و یا امور فرعی بوده و نقش اساسی در تبیین را ندارند. علاوه بر این اشتراکات در مقایسه دقیق کار مولفان مذکور می‌توان گفت عملکرد عبدالمجید اکجو در شکل کلی (محور اول) از حسین آیدین بهتر بوده و به صورت ایدال و منطقی نزدیک‌تر است؛ هر چند این امر ربطی به درستی و یا نادرستی جزئیات مطالب ارائه شده در مراحل مختلف نداشته و چه بسا ممکن است در آن نتیجه کاملاً معکوس باشد. این موضوع در محور بعدی مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

جدول ارزشیابی شکل کلی عملکرد مولفان مذکور

در جدول زیر عملکرد دقیق مولفان نشان داده شده است. مواردی که دارای علامت (+) است، نشانه انجام و علامت (-) نشانه عدم انجام است. اگر مواردی بدون علامت باشد، خارج از موضوع محسوب می‌گردد؛ مثلاً جابجایی مراحل برای مولفی که اصلاً به مراحل توجهی نکرده مطرح نیست.

ردیف	نویسنده	تعریف	دلالت	تحقق	ریشه‌یابی	اضافات اساسی	جابه‌جایی	پراکندگی و خلط و تکرار
۱	Abdülmecit OKCU	+	-	+	+	-	+	۲۰ درصد
۲	Hüseyin AYDIN	+	-	+	+	-	+	۳۰ درصد

بررسی مراحل مختلف اعجاز به صورت مستقل (محور دوم)

در این قسمت به بررسی مطالب دو مولف مذکور در مراحل مختلف تبیین اعجاز قرآن به طور جداگانه و مستقل پرداخته می‌شود.

شناسایی آراء مولفان در مورد «تعریف و دلالت اعجاز بر حقانیت»

عبدالمجید کجو در آثارش در زمینه اعجاز از جمله در پژوهش مورد بررسی، تعریف جامعی از معجزه نداشته، آن را به امری که مخاطبان از انجام آن عاجز مانده‌اند، معنا می‌کند (۷۶، ۲۰۰۱، OKCU).

چنانکه مشاهده می‌شود تعریف کجو از معجزه بسیار ناقص بوده و مشتمل به همه پارامترهای ضروری نمی‌باشد؛ چرا که آن تنها پارامتر دوم؛ یعنی "غلبه آشکار بر شبهه معجزه" را در برمی‌گیرد و پارامتر اول؛ یعنی "تحدی در مقام ادعای رسالت برای اثبات صداقت"، در این تعریف مورد غفلت قرار گرفته است؛ بنابراین تعریف کجو از نقص برخوردار است.

اصولا زمانی یک تعریف را می‌توان کامل دانست که جامع بوده و بتواند مخاطب خویش را اقناع کند سوال اینکه در شناساندن معجزه، تنها مسئله عاجز ساختن ضرورت دارد؟ آیا هدف این تعجیز لازم نیست؟ مسلما پارامتر عجز دیگران، در تعریف معجزه مهم هست. چنانکه به نقل *قداران* ملکی با نگاه به برخی معجزات فعلی و قولی که در قرآن به پیامبر نسبت داده شده است می‌توان اذعان داشت که چسبندی در جهان وجود ندارد که بتواند معجزه را شکست دهد و این از نکات ظریف در مورد اعجاز است (مطالعات قرآنی، شماره ۴۷: ۵۵۲) اما هدف این عاجز ساختن و اینکه به منظور اثبات صداقت نبی، صورت می‌گیرد نیز باید مطرح گردد. بعلاوه، مسئله تحریک مخاطبان باید ذکر شود؛ چرا که بدون دلیل یک امری مورد توجه قرار نمی‌گیرد، بنابراین مسئله تحدی هم در تعریف مهم است. در قرآن به آیات مختلفی در زمینه اینکه معجزه برای اثبات صداقت رسالت هست، می‌توان اشاره داشت. از جمله در سوره ابراهیم می‌خوانیم:

"قَالَتْ رُسُلُهُمْ أَ فِي اللَّهِ شَكٌّ فَأَطِرِ السَّمَوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَدْعُوكُمْ لِيَغْفِرَ لَكُمْ مِّنْ ذُنُوبِكُمْ وَ يُؤَخِّرَكُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى قَالُوا إِنَّ أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا تُرِيدُونَ أَنْ تَصُدُّونَا عَمَّا كَانِ يَعْبُدُ آبَاؤُنَا فَأَتُونَا بِسُلْطَنٍ مُّبِينٍ" (ابراهیم/ ۱۰)

پیامبران‌شان گفتند: «مگر در باره خدا -پدید آورنده آسمانها و زمین- تردیدی هست؟ او شما را دعوت می‌کند تا پاره‌ای از گناهانتان را بر شما ببخشاید و تا زمان معینی شما را مهلت دهد.» گفتند: «شما جز بشری مانند ما نیستند. می‌خواهید ما را از آنچه پدرانمان می‌پرستیدند باز دارید. پس برای ما حجتی آشکار بیاورید»

با توجه به این آیه بعد از اینکه پیامبران ادعای رسالت می‌کنند، کفار از آنان مطالبه دلیل کرده و می‌گویند اگر شما در دعوت خود راست می‌گویید معجزه‌ای آشکار بیاورید تا ما بر نبوت شما اعتراف کنیم (طباطبایی، ۱۴۱۷: ج ۱۲، ۴۱).

غیر از آیات قرآن با توجه به روایات نیز می‌توان به علل ارائه معجزه پی برد؛ به عنوان نمونه: حدیث کردند ما را... از ابو بصیر که گفت عرض کردم به حضرت صادق (علیه السلام) به چه جهت خداوند بانبیاء و شما ائمه معجزه عطا نموده؟! فرمود برای آنکه دلیل بر صدق گفتار ایشان باشد ... (ابن بابویه، بی تا: ج ۱، ۲۶۴).

علاوه بر آنچه بیان شد در راستای اثبات مطالب فوق می‌توان سوالی مطرح کرد؛ اینکه به چه دلیل کرامات پیامبران و سایر اولیای الهی معجزه محسوب نمی‌شوند؟ جواب واضح هست؛ چرا که این امور خارق العاده، بدان دلیل که همراه با تحدی و نیز ادعای رسالت نبودند و در نتیجه شروط معجزه را نداشتند، معجزه محسوب نمی‌شوند. (برای اطلاع بیشتر در این زمینه می‌توان به آثاری چون: مجلسی، ج ۱۷، ۲۲؛ سجادی: ج ۳، ۱۵۶۹ و... اشاره کرد).

حسین آیدین، در تعریف معجزه می‌گوید: معجزه بنابر شرایطی که دارد صحت ادعای پیامبری را که توسط خداوند به رسالت منصوب شده است، اثبات می‌کند. اکثر دانشمندان، تحدی را به عنوان یکی از شرایط معجزه می‌دانند (۴۶-۴۷: ۲۰۱۰، AYDIN).

چنانکه ملاحظه می‌شود آیدین به همه پارامترهای لازم در تعریف معجزه؛ یعنی "تحدی در مقام ادعای رسالت برای اثبات صداقت و غلبه آشکار بر شبه معجزات" توجه داشته است، البته هر چند او ناتوانی دیگران را به طور آشکار مطرح نمی‌کند ولی به طور ضمنی تعریف وی، شامل این پارامتر می‌باشد. خصوصا وقتی در ضمن تعریف اعجاز، به معجزه قرآن پرداخته و به عجز دیگران از آوردن آن اشاره می‌کند (همان: ۴۷).

جدول ارزشیابی مولفان مذکور در باره «تعریف و دلالت اعجاز بر حقانیت»:

ردیف	نویسنده	پارامترهای مورد استفاده در تعریف	نتیجه	خلط مراحل بررسی
۱	Abdilmecit OKCU	۱-عجز دیگران	ناقص	-
۲	Hüseyin AYDIN	۱-اثبات صحت ادعای پیامبران، ۲- تحدی و عجز دیگران	کامل	+

شناسایی آراء مولفان در مورد «کیفیت تحقق اعجاز قرآن بنا به تعریف»

آکجو بلافاصله بعد از تعریف معجزه، به کیفیت تحقق اعجاز قرآن پرداخته، می‌گوید: قرآن همه انسان‌ها را در تمام تاریخ به تحدی فرا خوانده و بشر در تمام دوران از آوردن کتابی همانند قرآن ناتوان هست (۷۶، ۲۰۰۱، OKCU). او علاوه بر مباحث فوق، ذیل دو عنوان دیگر به نام‌های دامنه اعجاز و ابدیت اعجاز، بار دیگر به موضوع تحقق اعجاز قرآن پرداخته و به تحدی قرآن نسبت همه انسان‌ها و محدود نبودن آن را به زمان و مکان خاص اشاره می‌کند (همان: ۷۸).

نویسنده علاوه بر ضعف در مرحله پیشین به خوبی از عهده این مرحله برآمده و با استفاده از پارامترهای لازم؛ یعنی تحدی و ناتوانی دیگران، تحقق اعجاز قرآن را به صورت آشکار، از زمان نزول تا روز قیامت به اثبات رسانده است.

از نقاط ضعف وی در این مرحله، درهم آمیختن مراحل مختلف تبیین اعجاز هست. چرا که وی در ضمن بحث درباره اثبات تحقق اعجاز قرآن، با تکیه بر وجوه، به اثبات اعجاز قرآن می‌پردازد حال آنکه آکجو بهتر بود در این مرحله تنها با بررسی وضعیت اعجاز قرآن از زمان نزول تا به امروز و عجز همگان در برابر آن، به اثبات تحقق اعجاز قرآن دست می‌یافت. آنجا که در ضمن اشاره به کیفیت تحقق اعجاز قرآن

می‌گوید: "معجزه قرآن بخصوص از جهت نظم آیه است. قرآن معجزه‌ای است که هیچ انسانی نمی‌تواند به آن نزدیک شود. از این روست خداوند مردم را با آن به تحدی فرا می‌خواند (۷۸، ۲۰۰۱، OKCU). در رابطه با این مرحله، حسین آیدین در قسمت‌های مختلف از مقاله خویش چندین بار به کیفیت تحقق اعجاز قرآن پرداخته است (۵۲ و ۴۶، ۲۰۱۰، AYDIN) می‌گوید: ادله نبوت پیامبر اسلام قرآن است. قرآن دعوت به تحدی کرده و دشمنان از آوردن آن عاجز مانده‌اند. اگر آن، قرن‌ها ادامه داشته باشد، کسی نخواهد توانست همانند آن را ارائه دهد. (همان: ۵۱-۵۲).

حسین آیدین به خوبی از عهده این مرحله برآمده و به همه پارامترهای لازم؛ یعنی تحدی و ناتوانی دیگران، توجه داشته است. از نقاط قوت مولف در این مرحله تاکید بر جاودانگی اعجاز قرآن است.

جدول ارزشیابی مولفان مذکور درباره «کیفیت تحقق اعجاز قرآن بنا به تعریف»

ردیف	نویسنده	پارامترهای مورد استفاده	نتیجه بررسی	خلط مراحل
۱	Abdülmecit OKCU	تحدی، ناتوانی دیگران و توجه به جاودانگی آن	کامل	+
۲	Hüseyin AYDIN	تحدی، ناتوانی دیگران، و توجه به جاودانگی آن	کامل	-

ریشه‌یابی اعجاز قرآن و بررسی آراء و روش‌های مولفان

اکجو وجوه اعجاز قرآن به صورت زیر بیان می‌کند.

وجه لفظی- ادبی

اولین وجه، سبک بیان خاص قرآن است. می‌گوید: قرآن از نظر زبان عربی یک شاهکار ادبی است و در آن از حقیقت، مجاز و... بکار رفته است. واژه‌های انتخاب شده قرآن، معانی مورد نظر خویش را به طور کامل بیان می‌کنند. در قرآن هر کلمه برای هر معنایی که انتخاب شده، در بیان آن معنا ممکن نیست با نقصان مواجه شود. بعلاوه این الفاظ با یکپارچگی درونی و بیرونی، از یک موسیقی خوبی برخوردار هستند که شنوندگان آن را فراتر از گفتار انسان می‌بیند (۷۷-۷۸، ۲۰۰۱، OKCU).

آن قسمت از سخن مولف که از وجود حقیقت، مجاز... در قرآن خبر می‌دهند از آنجا که این امور به حوزه علوم بیان و معانی مرتبط هست ذیل عنوان "اسلوب و سبک بلاغی" جای می‌گیرد. قسمت بعدی سخن مولف که از انتخاب دقیق الفاظ در رساندن معانی بدون کمترین نقصانی خبر می‌دهد، می‌توان آن را از نوع تصویر دقیق معانی، منتهی شعبه‌ای از آن که سخن از رابطه مفردات الفاظ و معانی است، قلمداد کرده و در شعبه‌ای از وجه "تصاویر بیانی" بشمار آورد (برومند، ۱۳۸۴: ۱۸۲).

وجه معنوی

اکجو ذیل عنوان فوق می‌گوید: معانی چشمگیر در کلمات، از آن زمان تاکنون مدت‌هاست که انسان‌ها را تحت تاثیر قرار می‌دهد. اطلاعات داده شده قرآن درباره حقایق مربوط به عالم متافیزیک، همه انسان‌ها را

متاثر ساخته است، در این زمینه آیات زیادی وجود دارد که تاثیر قرآن بر قلب و احساس را بیان می‌کنند... (۸۲: ۲۰۰۱، OKCU)

مولف در بیانات فوق از نظم خاصی پیروی نکرده و برخی وجوه را با یکدیگر درهم آمیخته است. چرا که آن مشتمل بر دو نوع وجه مستقل و مجزا می‌باشند. یکی مربوط می‌شود به اطلاعات قرآن از حقایق متافیزیک که آن را جزء "توجیه مبتنی بر بیان حقایق و معارف" قرار می‌دهیم و دیگری تاثیرات قرآن بر قلب انسان که ذیل عنوان "توجیه مبتنی بر جاذبه و نفوذ" جای می‌گیرد.

اکنون همچنین ذیل عنوان فوق به دو موضوع اشاره می‌کند. اولی در رابطه با تاثیرات قرآن در ایمان آوردن برخی، از جمله یک فرد یونانی است و دومی مربوط می‌شود به واکنش‌های مردم و نیز عجز آنان در برابر قرآن، اینکه برخی به آن گرویدن و برخی از آن روگردان شدن (همان: ۸۲-۸۴).

با توجه به اینکه نویسنده دو موضوع فوق را در قسمت مربوط به وجوه اعجاز می‌آورد، چنین استنباط می‌شود که مولف این دو مبحث را از اعجاز معنوی قرآن برشمرده؛ از این رو در ارتباط با بحث تاثیر قرآن در ایمان افراد، این نقد بر او وارد می‌شود که آثار اجتماعی قرآن را جزء وجوه اعجاز قرآن قلمداد می‌کند. باید دانست هرگاه سخن از تاثیر قرآن بر قلب شنوندگان باشد می‌توان آن را به عنوان وجهی از اعجاز قرآن مورد بررسی قرار داد. اما وقتی که از تاثیر قرآن بر جوامع انسانی سخن می‌آید، در این زمان دیگر نباید آن را وجهی از اعجاز به شمار آورد، بلکه این موضوع از آثار تحقق اعجاز قرآن بوده، نتیجه آن به شمار می‌آید (برومند، ۱۳۸۴: ۱۲۸). بنابراین آنچه وجوه اعجاز قرآن را با مرحله تحقق درهم آمیخته که این امر از نقاط ضعف مولف بشمار می‌آید. اما در مورد موضوع دوم، وضع از این هم بدتر است. چرا که آنچه عجز مردم در برابر قرآن را با توجه به محل پرداختن آن، جزء وجوه معنوی قرآن برشمرده؛ حال اینکه آن یکی از پارامترها، در تعریف اعجاز محسوب شده و با مرحله اول مرتبط می‌گردد؛ از این رو در اینجا نیز شاهد عدم تفکیک مراحل اعجاز، توسط مولف هستیم.

وجه قرائت

اکنون وجوه بعدی را قرائات برشمرده، می‌گوید: از وجوه اعجاز قرآن، آنکه پیامبر به طور خلاصه در حدیث می‌فرماید: قرآن بر هفت قرائت نازل شده است. وی در ادامه به شرح درباره قرائات عشره پرداخته، ده معنای مختلف از آن را از وجوه اعجاز قرآن می‌داند (۸۵-۸۹: ۲۰۰۱، OKCU). آنچه همچنین در مقدمه پژوهش، قرائت را از وجوه اعجاز می‌داند که برای تفسیر ارزش داشته و لایه‌های معنایی ایجاد می‌کند که با یکدیگر متضاد نیستند (همان: ۷۵).

باید گفت اولاً: این موضوع که قرآن بر هفت قرائت نازل شده است، محل اختلاف بوده و خود نیازمند اثبات است بلکه بنابر روایات، عکس این امر ثابت می‌شود؛ در این باره می‌توان به دلایلی اشاره کرد: از جمله نقل شده: در زمان امام صادق (علیه السلام) که بحث قرائت‌های مختلف قرآن مورد توجه بود و مردم حدیث نزول قرآن بر هفت وجه را به هفت قرائت تفسیر می‌کردند. فضیل بن یسار می‌گوید: خدمت امام صادق (ع) رسیدم و گفتم: مردم می‌گویند قرآن بر هفت حرف نازل شده است، امام (ع) فرمود: «این دشمنان خدا، دروغ می‌گویند، قرآن از نزد خداوند واحد و بر یک حرف نازل شده است (کلینی، ۱۴۰۷: ج ۲، ۶۳۰).

همچنین طبق نتایج تحقیقات، ثابت شده تنها سند قرائت عاصم از تواتر برخوردار است و دیگر قرائات یا غیر متواتر هستند یا اسنادی غیر معتبر دارند (مطالعات تقریبی مذاهب اسلامی، شماره ۲۴: ۶۰). بعلاوه بررسی‌ها نشان می‌دهد که راویانی که در این روایات دخیل بوده‌اند، در عهد تابعین و در راستای قداست بخشیدن به قرائت برخی از صحابه تقطیع و جعل شده‌اند و نیز ثابت شده، این گونه روایات توسط گروهی از شیعیان غالی جهت اعتبار بخشیدن به افکار انحرافیشان، گسترش یافته است (آموزه‌های قرآنی، شماره ۳: ۳۰۹).

ثانیا: بر فرض صحیح بودن این موضوع، این قرائات دلیل بر آسان گرفتن بر مسلمانان بوده و نمی‌تواند عامل ایجاد لایه‌های مختلف معانی بر قرآن گردد، بلکه این مسئله از امر دیگر نشئه می‌گیرد که در روایات از آن به ظهر و بطن قرآن تعبیر می‌شود. باید دانست حتی اگر منظور مولف از داشتن این لایه‌های معنایی، داشتن ظهر و بطن برای قرآن مربوط شود، مسلما آن محل اشکال است چرا که قرآن با داشتن یک قرائت واحد شامل این لایه‌های معنایی و ظهر و بطن می‌باشد.

و اما آیدین وجوه اعجاز قرآن را به شرح زیر بیان می‌کند:

وجه نظم قرآن

از وجوه ذکر شده می‌توان به تحدی قرآن با نظم اشاره کرد. وی ذیل این عنوان به نقل قول از مولفان مختلف پرداخته و در آن به اصطلاحاتی چون: فصاحت، آهنگ صوتی و... اشاره می‌کند (۴۷-۵۹: ۲۰۱۰، AYDIN).

از آنجا که اصطلاحات فوق، مربوط به حوزه معانی و نیز حوزه آهنگ هست، متوجه می‌شویم آیدین از عنوان فوق "اسلوب‌های بلاغی" و نیز "اسلوب نظم و آهنگ" را قصد کرده است. باید دانست این وجه مورد اتفاق جمیع ادبا و مفسران و دانشمندان حوزه دینی می‌باشد، چنانکه در این باره وقتی شیخ طوسی به ذکر وجوه اعجاز قرآن می‌پردازد، در نهایت اعجاز فصاحت قرآن را کامل می‌داند (طوسی، بی تا: ۱۷۳). علامه مجلسی در «بحارالانوار» قول شیخ مفید را در این باره ذکر کرده، اعجاز قرآن را در فصاحت فوق العاده و بلاغت در حد اعلی قرآن می‌داند (مجلسی، ۱۴۰۳: ج ۱۷، ۲۲۴) و... در مورد نظریه وجه نظم و آهنگ قرآن، مصطفی رافعی با ارائه نظریه اعجاز در نظم موسیقی قرآن به بررسی تاثیر ترتیل قرآن بر شنونده می‌پردازد (رافعی، ۱۴۲۵: ۲۲۰-۲۱۲). همزمان با او، مصطفی محمود نیز در کتاب «القرآن محاولة لفهم عصری» بر اعجاز قرآن از جنبه صوتی تاکید می‌کند (مصطفی، ۱۹۹۹: ۱۳-۱۱). قرآن پژوه مصری، سید قطب آهنگ موسیقایی قرآن را اصلی‌ترین وجه اعجاز آن برمی‌شمارد (سید قطب، ۱۳۸۶: ج ۶، ۳۹۶۰).

وجه اعجاز علمی

وجه بعدی، تحدی قرآن با دانش است. مولف ذیل این عنوان ضمن اشاره به آیاتی چون: ۸۹ سوره نحل و ۵۹ سوره انعام می‌گوید: زمانی که قرآن درباره قوانین عالم آفرینش نازل می‌شد، ذهن انسان دانش کافی برای درک آن نداشت؛ به عنوان نمونه قرآن برخی از قوانین اساسی جهان را ذکر می‌کند از جمله؛ کروی

بودن زمین و... (همان: ۶۲). آیدین همچنین با بیان انتقاد قرآن از مشرکان در مورد مبانی و اساس تصورات و عقاید آنان که مبتنی بر تقلید از اجدادشان بود، ضمن نهدی از پیروی کورکورانه، آنان را تشویق به تفکر می‌کند (۶۵-۶۴: ۲۰۱۰، AYDIN).

هر چند در وهله اول به نظر می‌رسد وجه فوق به حوزه علوم مربوط می‌شود، اما در حقیقت آن، شامل دو نوع وجه مستقل می‌باشد. قسمت نخست که در آن از علوم مختلف یاد شده، ذیل عنوان "توجیه مبتنی بر علوم" که شامل همه جنبه‌های علمی و حقایق می‌شود، قرار می‌گیرد. ولی قسمت دوم سخن مولف که به انتقاد قرآن از تقلید کورکورانه مشرکان و نیز تشویق به تفکر اشاره دارد، گرچه می‌توان آن را نوعی توجیه مبتنی بر علوم و حقایق دانست ولی از آنجا که کاربرد آن، برای هدایت بشر است، ذیل عنوان مستقل دیگر به نام "توجیه مبتنی بر شیوه هدایت" قرار می‌گیرد.

قرآن و دین حق

وجه بعدی، چالش قرآن با آوردن دین حق است. آیدین می‌گوید: قرآن با ادعای آوردن دین حق همه ادیان را به چالش می‌کشد. وی سپس با طرح سؤالاتی در مورد منشا الهی بودن ادیان و موضوع تحریف و... بی‌آنکه به شرح و پاسخ آنها بپردازد، به بحث خویش خاتمه می‌دهد (همان: ۶۷)

اگر منظور مولف، حقایق و معارف عالی قرآن باشد؛ چنانکه بیان شد ذیل عنوان توجیه مبتنی بر علوم قرار می‌گیرد، اما اگر مراد وی، تحریف ناپذیری قرآن برخلاف کتاب‌های سایر ادیان باشد، بهتر است آن را ذیل عنوان "اخبار غیبی" جای داد؛ چرا که این امر حاکی از خبر قرآن از آینده آن و عدم تحریف قرآن دارد.

قرآن و جهان شمولی

وجه بعدی جهان شمولی است که مولف در ذیل آن از تفاوت معجزه پیامبر اسلام (صلی الله) با سایر پیامبر صحبت کرده، معجزه آن حضرت را برخلاف معجزه سایر انبیاء برای تمام زمان‌ها و همه مردم می‌داند (همان: ۷۰).

اینکه قرآن جهان شمول بوده و محدود به زمان و مکان خاصی نیست، حقیقتی است که خداوند در جای جای قرآن بدان اشاره کرده است؛ چنانکه در این زمینه می‌توان به آیاتی نظیر آیات زیر اشاره کرد:

"وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ" (انبیاء/ ۱۰۷)

و تو را جز رحمتی برای جهانیان نفرستادیم

"تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا" (فرقان/ ۱)

بزرگ [و خجسته] است کسی که بر بنده خود فرقان [= کتاب جدا سازنده حق از باطل] را نازل فرمود تا برای جهانیان هشداردهنده ای باشد

اما نکته‌ی که در اینجا جلب نظر می‌کند اینکه مولف موضوع فوق را که هیچ ارتباطی به وجوه اعجاز قرآن نداشته، بلکه از ویژگی‌های کیفیت تحقق اعجاز قرآن؛ یعنی مرحله سوم است، جزء وجوه اعجاز قرآن

قلمداد می‌کند. این امر حکایت از عدم تفکیک مراحل مختلف؛ یعنی دو مرحله تحقق و ریشه‌یابی توسط مولف می‌کند.

قرآن و امی بودن پیامبر

وجه بعدی چالش قرآن با امی بودن پیامبر است. مولف در ذیل آن از امی بودن پیامبر مفصلاً سخن گفته است (همان: ۷۲-۷۳).

این وجه را می‌توان به شرح زیر بیان کرد:

- ۱- پیامبر فردی امی است.
  - ۲- شخصی که امی است، توانایی آوردن یک نوشته را ندارد.
  - ۳- با وجود این ویژگی پیامبر، شاهد آوردن قرآن توسط ایشان هستیم که هیچ کس توانایی نوشتن همانند آن را ندارد.
- در نتیجه آنچه پیامبر آورده، از سوی وی نبوده بلکه وحی الهی است. چنانکه مشاهده می‌شود تکیه این وجه بر بعد صفات و ویژگی انسانی است، این وجه در ذیل عنوان "توجیه مبتنی بر صفات و خصوصیات" قرار می‌دهیم.

قرآن و مسئله مباحله

وجه بعدی چالش قرآن با مباحله است. نویسنده در ذیل آن به جریان مباحله پیامبر با مسیحیان نجران اشاره کرده سپس می‌گوید: یکی از معجزات پیامبر این است که از ترس معارضان ایمن بوده و به خداوند اعتماد دارد (همان: ۷۴).

چنانکه مشاهده می‌شود مولف اعتماد پیامبر به حمایت از سوی خداوند و در ایمن بودن از شر دشمنان را از معجزات پیامبر قلمداد می‌کند، حال آنکه آن صحیح به نظر نمی‌رسد؛ چرا که تسلیم مخالفان به دلیل خود پیشنهاد مباحله نبود. به عبارتی بعد از پیشنهاد قرآن مبنی بر مباحله، مسیحیان نجران تسلیم نشدند بلکه آنان بعد از آنکه دیدند پیامبر با نزدیکترین خویشان خویش وارد صحنه شده، متوجه اعتماد او از حمایت خداوند شدند و دست از مباحله با پیامبر برداشتند. به عبارتی گرچه در قرآن پیشنهاد مباحله صورت گرفته و در عمل نیز این امر تحقق یافته است اما آن به طور مستقیم نمی‌تواند از اعجاز قرآن محسوب گردد. بنابراین باید گفت از آنجا که اثبات حقانیت، مستقیماً توسط خود قرآن انجام نشده است نمی‌توان آن را جزء یکی از وجوه اعجاز قرآن قلمداد کرد، بلکه قرآن به طور غیر مستقیم و به لحاظ راهنمایی در انجام مباحله در این امر نقش دارد. البته اگر مولف شیوه هدایت قرآن را مدنظر خویش دارد، می‌توان مباحله را یکی از مصادیق این وجه از اعجاز مورد بررسی قرار داد، ولی از نتیجه جریان مباحله، اعجاز قرآن نمی‌تواند مطرح گردد (برومند، ۱۳۸۴: ۱۳۸).

قرآن و عدم تحریف

وجه بعدی چالش قرآن با اصالت خود است. وی ذیل این عنوان به محدود بودن امکانات خواندن و نوشتن محیط جغرافیایی که قرآن در آن نازل شده بود، پرداخته و به عدم تحریف قرآن برخلاف دیگر کتاب‌های

آسمانی اشاره می‌کند. در ادامه ضمن استناد به آیات قرآن، بیان می‌کند این موضوع قرن‌ها قبل در قرآن اعلام شده است و... (۷۵: ۲۰۱۰، AYDIN).

از آنجا که این وجه به خبر قرآن، در مورد عدم تحریف قرآن در آینده می‌دهد. ذیل "خبرهای غیبی" قرار می‌گیرد.

جدول ارزشیابی مولفان مذکور درباره «ریشه یابی»

ردیف	نویسنده	خلط مراحل
۱	OKCU	+
۲	AYDIN	+

نتیجه‌گیری

مباحثی که مولفان مذکور به منظور اثبات اعجاز قرآن مطرح کرده‌اند، مشابه بوده و از طرق یکسانی تحقق یافته است. به عبارتی آنان نیز چون بقیه نویسندگان برای اثبات معجزه قرآن از چهار مرحله اساسی فراتر نرفته و حتی ملاحظه می‌شود، از برخی مراحل؛ یعنی مرحله دوم غفلت کرده‌اند. دقت در نحوه عملکرد آنان، حاکی از عدم تفکیک کامل برخی مراحل تبیین دارد چنانکه برخی مراحل، از جمله مرحله دوم و سوم و یا مرحله سوم و چهارم را در هم آمیخته‌اند که این امر نشان از عدم تفکیک کامل این مراحل، از سوی آنان را دارد. اضافات موجود در بیان مولفان یا قابل ادغام در یکی از مراحل مذکور می‌باشد و یا امور فرعی بوده و نقش اساسی در تبیین را ندارد. علیرغم اشتراک در موارد فوق، مقایسه کار مولفان مذکور نشان می‌دهد نحوه عملکرد آنان در دو محور یاد شده؛ یعنی ۱- بررسی شکل کلی ۲- بررسی مراحل بطور مستقل از صورت کلی، وضعیت کاملاً معکوس دارد، به عبارتی اگر چه پژوهش/کجو در شکل کلی تبیین اعجاز، بر کار حسین/آیدین پیشی داشته، ولی وقتی به سراغ بررسی عملکرد آنان در جزئیات مطالب ارائه شده در هر مرحله می‌رویم، ملاحظه می‌کنیم حسین/آیدین عملکرد بهتری داشته و در مقایسه با اکجو خوب عمل کرده است.

منابع

- قرآن کریم.
- ابوالسعود، رفیق، ۲۰۰۱ م، اعجازات حدیثه علمیه و رقمیه فی القرآن، چاپ پنجم، دمشق.
- باقلانی، ابوبکر محمد بن الطیب، ۱۳۷۴، اعجاز القرآن، قاهره.
- برومند، محمد حسین، ۱۳۸۴، نقد و بررسی روش‌های تبیین حقانیت قرآن، قم، عرش اندیشه.
- ابن بابویه، محمد بن علی، بی تا، ترجمه علل الشرایح، هدایت الله مسترحمی، تهران، کتابفروشی بوذرجمهری (مصطفوی).
- بحرانی، سیدهاشم، ۱۳۳۴ش، البرهان فی تفسیر القرآن، تهران، چاپ محمودین جعفر موسوی زرنندی.
- جرجانی، میرسید شریف، ۱۴۱۲، التعریفات، چاپ پنجم، تهران، ناصرخسرو.
- خطابی، ابوسلیمان حمد بن محمد بن ابراهیم، ۱۹۷۶، بیان اعجاز القرآن، چاپ سوم، قاهره، دارالمعارف بمصر.
- خطیب، عبدالکریم، ۱۹۷۴، الاعجاز فی دراسات السابقین، چاپ اول، دار الفکر العربی.
- رافعی، مصطفی صادق، ۱۴۲۵، إعجاز القرآن والبلاغۃ النبویة، بیروت، دار الکتب العربی.

- ربانی گلپایگانی، ۱۳۸۳، کلام تطبیقی، چاپ اول، بی جا، ناشر مرکز العالمی للدراسات الاسلامیه.
- رمانی، ابوالحسن علی بن عیسی، بی تا، النکت فی اعجاز القرآن، چاپ پنجم، قاهره، دارالمعارف بمصر.
- سجادی، سید جعفر، ۱۳۷۳، فرهنگ معارف اسلامی، چاپ سوم، تهران، دانشگاه تهران.
- سید قطب، ۱۳۸۶ ق، فی ظلال القرآن، چاپ پنجم، بیروت، دار احیاء التراث العربی.
- سیوطی، عبدالرحمن بن کمال الدین، ۱۳۸۷ ق، الاتقان فی علوم القرآن، قاهره.
- شعراوی، محمد متولی، ۱۹۸۹م، معجزه القرآن الکریم، بیروت، دارالعودة.
- طباطبایی، محمد حسین، ۱۴۱۷ق، المیزان، چاپ اول، بیروت، مؤسسه الاعلمی للمطبوعات.
- طبرسی، فضل بن حسن، ۱۴۱۷ ق، مجمع البیان لعلوم القرآن، چاپ اول، بیروت، دارالمعرفه.
- طوسی، ابوجعفر محمدبن حسن، بی تا، الاقتصاد الهادی الی طریق الرشاد، قم، مؤسسه الامام المهدی.
- عیاشی، ابوالنضر، محمد بن مسعود، بی تا، تفسیر عیاشی، تهران، مکتبه العلمیه الاسلامیه.
- قطان، مناع خلیل، ۱۹۸۳م، مباحث فی علوم قرآنی، بیروت، مؤسسه الرساله.
- کلینی، محمد بن یعقوب، ۱۴۰۷ق، الکافی، علی اکبر غفاری و محمد آخوندی، چاپ چهارم، تهران، دار الکتب الإسلامیه.
- مجلسی، محمد باقر، ۱۴۰۳، بحارالانوار، چاپ سوم، بیروت، دارالاحیاء التراث العربی.
- مصطفی، محمود، ۱۹۹۹، القرآن محاوله لفهم العصری، قاهره، دارالمعارف.
- موسوی خوئی، سید ابوالقاسم، ۱۴۲۶ ق، البیان فی التفسیر قرآن، قم، مؤسسه احیاء آثار امام الخوئی.
- مهران، جمال الدین حسین، ۱۹۹۲ م، آیات من الاعجاز العلمی فی القرآت الکریم، قاهره، مکتبه الانحلو المصریه.

مقالات

- بشیری، مجید، ۱۳۹۴، «بررسی اسناد قرائات هفتگانه در روایات فریقین»، مطالعات تقریبی مذاهب اسلامی، شماره ۲۴، ۴۷-۶۱.
- پیروز فر، سهیلا، مرتضی ایروانی نجفی، داود خلوصی، ۱۳۹۸، «نگاهی نو به روایات سبعة احرف»، آموزه های قرآنی، شماره ۳، ۲۸۵-۳۱۱.
- مقدس، حسین، جواد کارخانه، ۱۴۰۰، «بررسی و تحلیل ویژگی های اعجاز در اندیشه های قرآنی علامه جواد آملی» فصلنامه مطالعات قرآنی، دوره دوازدهم، شماره ۴۷، صص ۵۳۷-۵۶۴.
- Hüseyin. AYDIN.2010. "MEYDAN OKUMALARI BAKIMINDAN KUR'AN MUCİZESİ ". KELAM ARAŞTIRMALARI. 8:1, SS.45-76
- Abdülmecit.OKCU.2001." KVR'AN'IN LAFİZ-MANA VE KIRAAT YÖNÜNDEN İ'CAZİİŞSİZLİĞİ". EKEV AKADEMİ DERGİSİ. c.III sy. 2

COPYRIGHTS

© 2023 by the authors. Licensee Islamic Azad University Jiroft Branch. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

ارجاع: یزدان مدد فاطمه، جودوی امیر، حیدری مزرعه‌آخوند محمدعلی، برومند محمدحسین، نقد و بررسی پژوهش‌های عبدالمجید اکجو و حسین آیدین در تبیین اعجاز قرآن، فصلنامه مطالعات قرآنی، دوره ۱۴، شماره ۵۳، دها، ۱۴۰۲، صفحات ۱۲۸-۱۱۳.